

EMIL ȚÂRCOMNICU

Reminiscente spirituale ale românilor din Bulgaria (I). Sărbători și obiceiuri calendaristice

În Bulgaria, pornind de la Silistra spre Lom, de-a lungul Dunării, cu o ramificație extinsă în zona timoceană, viețuiesc numeroși români (sau vlahi așa cum îi numesc slavii). Românii se împart în văleni (locuitori ai satelor din valea Dunării), câmpeni (locuitori ai satelor din câmpie) și pădureni (locuitori ai satelor dinspre munte). Aromânii se întâlnesc în zona Sofia-Peștera, ca și în localitățile din sudul Bulgariei, spre granița cu Grecia.

Armand Guță (anul 2006) a efectuat cercetări în mai multe localități din nordul Bulgariei, iar Emil Țârcomnicu (anul 2007) a realizat o deplasare în zona Timocului. În cele ce urmează am selectat câteva documente etnografice privind obiceiurile calendaristice ale românilor din două sate: Zlătia II, Călugheri, ocolul Montana (valea Dunării) și Gânzova (Timoc, plasa Vidin).

În Călugheri a fost intervievat (iulie 2006) Veselin Todorov Zlatev (83 ani), privind obiceiul călușului, notat (VTZ). În Gânzova s-a realizat un focus-group (decembrie 2007), având ca interlocutori femei de peste 45 ani: Zlatinco Dimitrova (63 ani), Ginca Anghelov (59 ani), Temenușca Păsat (63 ani), Crasimira Dimitrova (45 ani), Olga Nicova (66 ani), notat în text (Fg).

Mărțișor agățat de o creangă, satul Ganzova, jud. Vidin, decembrie 2007; foto: Emil Țârcomnicu

Fenomenul etnografic nu se oprește la granițele statale, el se regăsește acolo unde există aceeași populație, același mediu geografic. Factorii culturali pot să influențeze, să estompeze fenomenul, dar el reapare în surprinzătoare ipostaze.

Având în vedere faptul că există puține documente etnografice culese și publicate referitoare la românii din Bulgaria, am considerat necesară publicarea documentelor despre sărbători și obiceiuri calendaristice din cele două sate, urmând ca în viitorul număr al revistei să publicăm sărbători și obiceiuri din ciclul familial (naștere, căsătorie și înmormântare). Intervențiile noastre sunt reduse în cadrul interviurilor. Întrebările sunt scrise cu caractere italice, iar comentariul nostru este trecut între paranteze drepte.

Mărțișorul. - Ața roșie și ața albă se împreună. Se spune mărțișor. Se atârână la gât sau la mână. - *Cine îl poartă?* - Toată lumea. Avem muieri care umblă cu el atârnat. Mărțișorul, toată lumea care-l poartă, îl duce până vede berzele. Dacă vede barza, spune: «Eu îi dau drumul la mărțișor!» și-l leapădă undeva, unde este curat, îl atârână în pom, la vie, să fie bogăție. Cine n-a văzut barza, pe 21 martie, îl pune pe iarbă verde, sub o piatră, să-l găsească barza. (Fg)

Dimineața, gospodarii la case, scot o pătură roșie și o pun pe gard afară, dacă e soare, să răsară soarele în ea, dacă e lumină, să ducă lumina la ea, ca să fie sănătate în casă. Pătura se ia seara de acolo. (Fg)

Sf. Gheorghe. Se face un obicei frumos, se spune năprăor. Toată lumea avea locuri cu grâne, aveau vite. Dimineața, de noapte, se scoteau oile, caprele și se duceau la grâu, se pășteau acolo, până se făcea ziuă. Acolo se făcea o cunună și o aduceau, o puneau lângă obor unde băgau oile. Altă cunună, mică, o puneau peste căldare, și gospodarul, care a păscut oile, scotea oaia mai lăptoasă și care a purtat întotdeauna cârdul. Îi pune cununa la gât, la oaie, și mulgea prin altă cunună de flori, laptele. Un miel tăiat, gătit, îl ducea la biserică, să-l citească popa, și făcea maslu pentru vite. Unii lasă cununa la oaie și o mănâncă celelalte oi. Alții, o duc la o apă curgătoare și lasă cununa pe apă, să curgă laptele la oi cum curge apa. (Fg)

La sărbătorile cășii, Sf. Dumitru, Sf. Arhanghel, Sf. Nicolai, Vinerea Mare, se face cinișoară (un obicei unde se adună toate rudele), se face praznic. Gospodarul cășii pune fierul de la plug jos, pe o cămășuță de copilaș, a celui mai mic din casă. Pe fierul ăla se pune o cărămidă cu foc și acolo se pune tămâie, o pâine cu sare și cu lumină [lumânare]. Gospodarul spune: «Cinstiți și blagosloviți/ Aprind lumina lui Sf. Praznic/ Să fiți cinstiți și blagosloviți,/ Să aprindem lumina lui Sf. Praznic!» Apoi zice: «Cinstiți și blagosloviți/ Că am aprins lumina Sf. Praznic!» Toți care sunt de față la masă stau drepti. (Fg)

Călușul. - *Cum se face călușul?* - Se joacă în săptămâna Rusaliilor (Rusalskata sedmița) di la petak (vinerea), înainte la Sveti Duh și, vinerea dupe Sveti Duh. - Călușul a venit acilea de când au fost rimlianite, ei au avut praznic, ei au făcut tradiția. Trachite [tracii] se împart în două: mizi și daki. Mizi di la Dunăre la niazi și, dakite de la Dunăre la nord, sunt ăl rodoslov. Trachiite au luat călușu di la rimlianite și di la grții [greci]. Ei au luat di la drevnite narodi, care au fost la istorie și, care atunci veniră aci, slavianți [slavi], care au fost, au trăit și dincolo de Dunăre. În sapte vek, vine aci prabulgarii, ai noștri și apoi slaviinți. - *Ați citit undeva aceste informații?* - Da, în cărțile noastre bălgărski, de istorie. - *Altele ați citit?* - Nu, e așa cum spui io. Acuăștia tineri nu știu istoria și vorbesc ce nu trebuie. Îi știu pe ai voștri mari folcloriști și istoriciari, Eliade. Dacă începem să citim

călușul el nu poate să înceapă decât în epoca drevniti și medievală. - *Cum se desfășoară călușul aci la Dunăre?* - Nu e așa cum spune lumea. Acuș aci io nu știu de când ie iel. Nu știu de unde a venit. - *Cum se face călușul aici?* - Eu baș 20 godini, de ani, lucrui, scrisăi de satul nostru ăsta. Ți bătrâni spuneau că de mult se jucă aci călușul, dinainte de 1890 sau poate 1860, nu știu. Eu știu ăștea lucruri de la moș (djeda) Mladen Bratu Denkiu Țugui, care muri în 1984, pe la 93 de ani. Iel ține minte cum se juca mai înainte călușu. Noi acia în Zlătia, numiam un vataf, dar nărodu îi zice vataf. Românii noștri călușu îl chemau comedie. La voi aveți mult mai multe lucruri de comedie și delea de pornografija (rușinească), la noi nu e. Al nostru căluș se joacă de sănătate la lume. La voi e de comedie. La noi teatralni motivi nema. Eu nu știu elementili voastre nu le-am jucat niciodată. În căluș sînt intrați 3-5-7-9 până la drugii svetski rat (al doilea război mondial). Vataful nu joacă, comandă cu bairacul în mână. El nu vorbește decât cu steagul în mână, e serios și respectat de ei, de călușari. Samo iel știe despre căluș și călușari. Ei nu știu ce trebe să facă. - *Înainte nu fac repetiție?* - Când a fost ăi bătrâni, în fiece an aceau repetiții da, acu nu. Dacă unul a murit sau a plecat, ce fac. Fac kletvata [jurământ] și îi dă lui ciomagu. - *Cine facea ciomegele?* - Denkiu Țugui, iel a făcut ciomegele. Vataful a făcut ciomegele. Tradiția a adus apă neîncepută. O ia de la un loc (mestni, de la râpea, râpete), atunci a fost un izvor, care izvor a secat. Încă se cunoaște locu unde fuse. Acolo a fost pădurea, în crângași. Și, când vin călușării, vatafu, ia bilke (plante), buruieni, cesân (usturoi), pelin laika (gălbenele), mușețel. Și ai noștri, cu ăștia stucau rusalcele. - *Ce sunt rusalcele?* - Sânzene, iele, vile. Samă că rusalcele e rele, dacă te ajung te chele te zgîrîie, te rîcă. Bilkite ăștia e puse în strachină și e puse de vataf și la bairac și, acușe când încep să joace. Ai noștri călușari de mână nu s-apucă ci, numa de ciomag. - *Înainte de căluș, ei se duc la femei?* - Ce s-facă? Nu! Di vinerea până vinerea nu vorbesc cu nima, cu lumea, nu se duce la nevastă, n-a trecut apa, a mers numa pe jos. Dormea în senovali, în fân, în căpițe. Ori a fost crkema bătrână care mult narod s-a dus nainte acolo. - *Cu fânul în care s-au culcat ce se făcea cu el?* - Nu ne-a spus, că oameni poate, nu știa unde dormea ei. Trebuia să fie zdraveni, juca mult, a jucat ca apucații, ușor ca pana și repede ca svetla (trăsnetul), atât de mult juca iei. - *La biserică nu se duc?* - Biserica i-a amatenosvaliat, înainte a fost zăbrăniți (interziși). Biserica și popa io nu cred în ăștia, io zic că la lume ajută samo Dumnezeu. - *Cine îi ajută pe călușari?* - Di înainte, la căluș, că e Sveti Duh, strașena putere, a fost, poate Dumnezeu. Poate greșesc, da călușii, uni au fost ateistiki. La iei venea să-i vindece care a crezut în iei. Călușarii n-a crezut în Dumnezeu! Și ce-a făcut a făcut n-a făcut di la Dumnezeu. La iei, vine copilu, nevasta, muierea bolnavă, a venit și acasă să joace și joacă numai la cei ce se îmbolnăvesc în timpul sedmiței Rusaliilor. După al doilea svetski rat, mai că, călușari nu s-a mai jucat că nu mai ierea tradiție, mai ales în ultimii godini. (VTZ)

Obiceiuri la Florii. Din salcă facem cununi, de cu seara ne ducem la biserică cu salcă și facem cununi la toate icoanele și la ușile bisericii. Dimineața se slujește, trecem și pupăm mâna la popa și ne dă cununiță de salcă. La copii cununița se pune pe cap, să nu-i doară urechea, ochii. De la cel bătrân luăm cununița și o punem la gard, la vraniță, de sănătate. (Fg)

Obiceiuri la Paște. De la Joi Mari ne ducem la biserică. Dăm ocol vineri seara, de trei ori, la biserică. Popa adună florile și la tot satul, îi dă o floare, pentru sănătate. Florile alea se țin. Sâmbătă, la ceasurile 12 [noaptea], popa ne citește. «Cristos Văscrâsna!» «Cristos a Înviat!» Lumina [lumânarea] o lipim în perete, la florile care nu s-au dat. Rupem iarbă de la biserică și la pragurile de la casă punem iarbă verde, de sănătate pentru casă. Ți bătrâni ne spovedim. Acum popa nostrum este bulgar, dar am avut român, ne spovedeam pe românește. (Fg)

Cetatea Baba Vida, jud. Vidin; foto: Emil Țircomnicu, decembrie 2007

Sf. Ilie. Nu se lucrează, se duce lumea la biserică, se împarte. (Fg)

Obiceiuri de ienunghe (sânziene). Noi zicem ienunghe, la sânziene. Ne ducem și adunăm de la câmp din toate floricelele, le facem cunună și le punem la vraniță, la drum. Se adună de la 11 la 12, să fie vremea cu soare, fără vânt. (Fg)

La Sântoader. Toată lumea care are cai sau măgari, îi scoate în sat. Noi ne-am dus cu copilașii și am atârnat cununite de flori la toate animalele și câte un mărtișor, mare, la capul calului. Apoi s-a făcut întrecere cu caii. (Fg)

Paparuda. - *Când se face paparuda?* - Când nu este ploaie. Făcem rugă. - *Și cum se face?* - Se adună satul, copilași, mulți. - *Fete?* - Fete, le spune paparudă. Se îmbracă în boji, le încingem în boji pe toate, le facem și cununită. Merg prin sat din casă în casă și cântă paparuda. Îi întâlnește fumeia din casă cu găleata cu apă. - *Puteți să cântați?* «Păpărudă, rudă, ia ieși de ne udă./ Cu găleata plină – ploili să vină./ Cu găleata rasă – ploili să varsă./ Să crească grânili cât prăjinili./ Și oarzăli – cât rogoazăli,/ Cât rogoazăli, să umplem ambarili./ Porci – rămători, stupi – roditori./ Oili – lănoasă, vacili – lăptoasă. Boi – trăgători, oameni – muncitori./ Când om da cu sapa să cure și apa./ Când om da cu plugu să cure ca untu./ Trăgem brazdili – pornește ploili.» (Fg)

În decembrie, trei zile înainte de Sf. Nicola, facem turtiță, punem pe turtă lână, crumpii, ciuști, fâsui. În astea trei zile nimic nu se fierbe. Se duce la o femeie bătrână, văduvă. O împărțim, dacă avem copii mici, ca să nu aibe bube (bubat). În astea trei zile noi nu lucrăm. (Fg)

Obiceiuri de Crăciun - *În ziua de Ajun, era obiceiul de a băga un butuc în sobă?* - Bădnic, se pune în vatră, se spune la noi cămin. Bădnic (să fie), este de la bulgari denumirea. (Fg)

Colinde. - *Ne apropiem de Anul Nou, există obiceiul de a merge copiii în colindă?* - Da! Au un ciumag, colindă îi spune, îl coc în foc! Noi avem și sorcovă. Se ia o cracă, de corn să fie, se înfășoară pe ea porumb, grâu, ardei, mere, nuci..., pentru bogăție. Se fac și colăcei mititei, se atâră la sorcovă. În ziua de Ajun, copiii pleacă în colindat. La noi, la Gânzova, se spune așa: «Puii, mă, pui, pui, pui!» Și spune: «Bună ziua lui Ajun!/ Dar mai bună a lui Crăciun!/ Marț, gras/ Care și pe-acas!» Și ies gospodarii la casă, cu sâta de făină, și în sâta este pus grâu, porumb, dulciuri. Deschid ușa la copii. Au făcut colindeți, colăcei mititei. Ies și întâlnesc copiii, și copiii cântă cântece. [Există și ritual de descolindare:] «Care nu dă colindețe/ Moare poarca în cotârlete,/ Care nu dă colăcei,/ Moare poarca cu purcei!» Țsta e blestemul pentru cei care nu le dau. La urmă cântă sorcova, trece pe la toți din casă. «Sorcova, vesela,/ Să trăiți, să înfloriți,/ Ca un măr,/ Ca un păr,/ Ca un fir de trândăfir,/ Să fiți tare ca piatra,/ Iute ca săgeata...» «La Mulți Ani!» Gospodarii le dăruie la copilași: bani, nuci, colăcei. (Fg)

Abstract

The research had been focused on the narrative categories of the contemporary ethnology, concerning life experiences, and certain events as family cycle.

The nucleus of these narrative structures it is generating by events in the inter-war and post-war period. The referential frame of these texts belongs to the traditional collective memory. Storytelling aims to shaping the individual and group personalities. This function it is accomplishing in the researched intercultural context, (Romanian and Bulgarian) using specific means for recovery the identity. Only in the colloquial context, the local idiom Vlaskhi (Romanian) on oral ways are transmitted (putted in value) through narratives species built on a popular style.

The private context belongs to the old people. Theirs memories and histories comprise life experience, narrative identities being related to the teller's individuality (age, experience, life), which synthesizes the local representations of the cultural community. In the customs system we can notice an accelerated movement of the process who lead to disappearance, transforming or refreshment of the components, but since today some of these custom are still active. The Romanian rural milieu in Bulgaria, it was strongly influenced by the political and historical conditions and today it is influenced by contemporary life, and it has transformed from an autarchic society into a consumption one, in a few decades. Implicitly, innovation was stronger than tradition. The dynamic of this custom raises the issue of the significance and importance of the creative act at the level of reorganizing *Călușarii* men dance, which put into circulation the Romanian basic motifs, slightly modified, together with several Romanian and Bulgarian folkloric groups on festivals.

Satul Ganzova, jud. Vidin; foto: Emil Țircomnicu